

2021-08-20

YTTRANDE: OMSTÄLLINGSSTUDIESTÖD – FÖR FLEXIBILITET, OMSTÄLLNINGSFÖRMÅGA OCH TRYGGHET PÅ ARBETSMARKNADEN, DS 2021:18

DIK är fackförbundet för alla som arbetar eller studerar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK är en del av Saco och organiserar cirka 20 000 medlemmar inom arbetsmarknadens alla sektorer.

DIK välkomnar att de tre bokstavsutredningarna ligger i linje med parternas principöverenskommelse. Utredningarnas förslag innebär en bättre lösning än förslagen i utredningen *En moderniserad arbetsrätt (SOU 2020:30)* och är en förutsättning för att bevara balansen mellan parterna. Även om delar av förslagen innebär vissa försämringar i anställningstryggheten så anser DIK att fördelarna med ett bättre stöd för omställning och utbildning under arbetslivet överväger. Utredningarnas samlade förslag kommer i flera delar vara värdefulla för många av förbundets medlemmar.

Sammanfattning

DIK välkomnar att ett omställningsstudiestöd ska införas. Det kan bidra till att fler kan finansiera sin kompetensutveckling och kan på så sätt stärka både individens livslånga lärande och samhällets kompetensförsörjning. För att stödet ska få avsedd effekt är det dock avgörande att utbildningssystemet möter upp med ett relevant, flexibelt och lättillgängligt utbildningsutbud som går att kombinera med arbete.

Det är också viktigt att det finns möjlighet att få stödet även utan beaktande av arbetsmarknadens behov så att också den som behöver ställa om för att arbeta i ett yrke som det just nu inte råder brist inom kan ta del av stödet. Eftersom alla omfattas av förändringarna i anställningstryggheten måste också det stärkta stödet för omställning och kompetensutveckling gälla alla.

Tillgången till och deltagandet i vidareutbildning varierar mellan offentlig och privat sektor. DIK ställer sig därför bakom förslaget att studiemedlet ska fördelas i två potter vars storlek ska avspegla andelen förvärvsarbetande i de olika sektorerna.

Det är rimligt att den som tar del av studiestödet är väl etablerad på arbetsmarknaden. DIK anser dock att det bör gå att göra vissa undantag för yrkesverksamma personer som nyligen invandrat till Sverige men som är i behov av kompletterande utbildning för att få ett jobb som matchar deras utbildning. Man bör därför se över om kravet på åtta yrkesverksamma år kan kortas för denna grupp, alternativt om de kan tillgodoräkna sig arbete från annat land.

2.5 Ett mer rekryterande studiestöd kan få fler vuxna att vilja vidareutbilda sig

DIK tillstyrker förslaget att ett nytt parallellt offentligt studiestöd – omställningsstudiestöd – ska införas och bestå av omställningsstudiebidrag och en frivillig lånedel.

DIK har länge efterlyst en modell för att yrkesverksamma ska kunna finansiera sina studier på ett sätt som täcker levnadsomkostnader och välkomnar därför stödet. En undersökning som DIK gjort visar att många medlemmar inte får tillgång till kompetensutveckling och att de vanligaste orsakerna är att det inte prioriteras på grund av kostnader eller tidsbrist¹. Omställningsstudiestödet är därför välkommet och kan bidra till att stärka individens livslånga lärande men också samhällets kompetensförsörjning.

För att så ska ske är det dock avgörande att utbildningssystemet möter upp med ett relevant, flexibelt och lättillgängligt utbildningsutbud som också går att kombinera med arbete. Det är nödvändigt inte minst för att människor ska kunna bygga på sin kompetens oavsett var de bor eller hur deras livssituation ser ut. Det behövs fler korta kurser, på låg fart och kvällstid, på fler platser och på distans, och det är viktigt att utbudet breddas så att det finns relevanta kurser för fler yrkesgrupper. Exempelvis är utbudet allt för tunt inom humaniora och samhällsvetenskap.

Det är bra att det nyligen har skrivits in i lagen att högskolorna ska främja det livslånga lärandet², men lärosätena måste också få ett tydligt uppdrag och resurser för arbetet. Annars är incitamenten att tillhandahålla fortbildning små, samtidigt som den riskerar att ställas mot den examensinriktade utbildningen. I arbetet med att utforma utbildningarna krävs att lärosäten och andra utbildningsanordnare löpande samverkar med arbetsmarknadens parter, Arbetsförmedlingen och omställningsorganisationerna.

Arbetet för det livslånga lärandet är idag ostrukturerat. Det saknas samordning av olika politikområden samt en samlad och formaliserad plan för hur det konkret ska gå till och vilket ansvar som ska ligga på olika aktörer. DIK vill därför se en nationell strategi för livslångt lärande med en konkret handlingsplan och ansvarsfördelning. Strategin bör utformas gemensamt av regeringen och arbetsmarknadens parter.

Det är också viktigt att det finns tydlig information om möjligheten att söka studiestödet och om den hjälp som finns att få hos omställningsorganisationerna. Annars är risken att det främst blir resursstarka individer med god möjlighet att motivera sina studiebehov som får ta del av stödet.

4.4.1 Etableringsvillkoret innebär att den som ska få omställningsstudiestöd ska ha förvärvat arbetat under en längre tid

DIK tillstyrker utredningens förslag att omställningsstudiestöd ska få lämnas till en studerande som från och med det kalenderår då han eller hon fyllde 19 år har

¹ DIK, [Kompetensutveckling och livslångt lärande](#), 2020

² [Högskolelagen 1992:1434](#)

förvärvsarbetat i Sverige under i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad. Samt att detta arbete ska ha skett i sammanlagt minst 96 månader inom en ramtid om 14 år.

Eftersom studiestödet syftar till omställning och vidareutbildning för yrkesverksamma är det rimligt att den sökande är väl etablerad på arbetsmarknaden. På så sätt konkurrerar stödet inte med de ordinarie studiestöden. DIK anser dock att det bör gå att göra vissa undantag för yrkesverksamma personer som nyligen invandrat till Sverige.

DIK har nyligen undersökt hur etableringen fungerar för den som invandrat till Sverige med utbildning inom DIK:s områden. Resultaten visar att majoriteten har ett arbete, men att de allra flesta har ett jobb som inte motsvarar deras utbildningsbakgrund. I stället arbetar majoriteten i lågkvalificerade bristyrken. Detta ligger i linje med andra studier och statistik från SCB.

När okvalificerade yrken går till akademiker skapas undanträngningseffekter där personer med kortare utbildning får svårare att få jobb. Om fler utrikes födda akademiker i stället får ett arbete som motsvarar deras utbildning och kompetens, frigörs de mer lågkvalificerade jobben till grupper som idag står utanför arbetskraften.

Utrikes födda akademiker som är felmatchade skulle kunna ha stor nytta av det nya omställningsstudiestödet, men eftersom den sökande måste ha förvärvsarbetat under minst 96 månader under en ramtid på 14 år är risken stor att många i gruppen stängs ute. DIK anser att man bör se över om tiden kan kortas för denna grupp, alternativt om arbete och arbetsinkomster från annat land kan räknas in så att även den som ännu inte hunnit befinna sig i Sverige tillräckligt länge för att nå upp till kraven kan ta del av stödet. Det skulle kunna regleras på samma sätt som föreslås i förslag 4.4.4 om arbete och inkomster från EES-området.

4.4.2 Även annan sysselsättning kan jämföras med förvärvsarbete

DIK tillstyrker förslaget att tid då den studerande fått föräldrapenning, graviditetspenning, närståendepenning, rehabiliteringspenning, sjukpenning, smittbärrpenning eller dagpenning/dagersättning till totalförsvarspiktiga, ska jämföras med förvärvsarbete under sammanlagt maximalt 24 månader vid prövning av arbetsvillkoret.

Denna typ av avbrott i yrkeslivet är vanliga och den som exempelvis är föräldraledig eller sjukskriven i perioder kan fortfarande anses vara väl etablerad på arbetsmarknaden. Det är därför rimligt att dessa avbrott jämföras med förvärvsarbete.

5.1 Utbildningar i Sverige som ger rätt till studiestöd enligt studiestödslagen

Utredningen föreslår att omställningsstudiestöd ska få lämnas till studerande vid de läroanstalter som ger rätt till studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395), samt till utbildningar som finansieras av en omställningsorganisation. Ett undantag är dock att studier utomlands inte ska ge rätt till omställningsstudiestöd.

Det är rimligt att de utbildningar som studerande kan få omställningsstudiestöd för är desamma som de utbildningar som ger rätt till andra studiestöd, och att omställningsstudiestöd ges för sådan del av studietid som omfattas av en kursplan eller motsvarande.

DIK anser dock att stödet i vissa fall också ska ges för utbildningar utomlands som bedöms vara relevanta för den svenska arbetsmarknaden. Det syns redan idag en utveckling där fler läser digitala kurser som erbjuds i andra länder, exempelvis MOOC-kurser (Massive Open Online Course), och det är sannolikt att detta kommer bli vanligare.

5.4 Begränsning av utbildningarnas längd till och med det kalenderår den studerande fyller 39 år

DIK tillstyrker förslaget att en person som är under 40 år ska ha rätt till omställningsstudiestöd för en utbildning som motsvarar högst 80 heltidsveckor. Det innebär exempelvis att en utbildning på 75 procent av heltid får vara högst 106 veckor och en utbildning som bedrivs på 20 procent får vara högst 400 veckor lång. Från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år ska ingen begränsning av utbildningens längd gälla för att utbildningen ska ge rätt till omställningsstudiestöd.

DIK delar bedömningen att detta minskar risken för att personer skjuter upp studier i väntan på att kunna få det mer fördelaktiga omställningsstudiestödet i stället för vanligt studiemedel. DIK delar också bedömningen att det är logiskt att använda den redan befintliga åldersgränser som används för liknande avgränsningar i studiemedelssystemet. För de flesta personer som är yngre än 40 år räcker det sannolikt med kortare kompletterande utbildning.

5.5 Utbildningen ska stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov

DIK tillstyrker förslaget att omställningsstudiestöd inte får lämnas för utbildning som enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare, eller som den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter.

DIK tillstyrker också förslaget att omställningsstudiestöd ska få lämnas för utbildning som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden. DIK vill dock framhålla att det är viktigt att det finns möjlighet att få omställningsstudiestöd även utan beaktande av arbetsmarknadens behov, och att de "särskilda skäl" som ska krävas för detta inte får vara för högt ställda.

Om arbetsmarknadens behov väger allt för tungt ser DIK en risk att vissa grupper utestängs från stödet. Risken är då att stödet främst riktas till personer vars utbildning har som syfte att de ska arbeta i bristyrken. Eftersom alla omfattas av förändringarna i anställningstryggheten måste också det stärkta stödet för omställning och kompetensutveckling gälla alla. Annars blir studiestödet snarare en arbetsmarknadsåtgärd än en bred insats för livslångt lärande. Även den som behöver ställa om för att arbeta i ett yrke som det just nu inte råder brist på måste kunna ta del av stödet.

Det är heller inte helt lätt att göra prognoser över vilka yrken det kommer finnas behov av i framtiden, och de prognoser som finns ger inte alltid hela bilden. Det finns många utbildningar som inte entydigt leder fram till ett yrke där det kan vara svårt att bedöma behovet på arbetsmarknaden. Exempelvis är det ofta relativt stor konkurrens inom yrken som traditionellt förknippas med dem som läst humaniora eller samhällsvetenskap. Samtidigt är det kompetenser som i allt högre grad efterfrågas inom en bredd av yrken och forskningsområden, exempelvis inom digital utveckling. Av den anledningen är det också problematiskt att kraven på den som har forskningsexamen föreslås vara ännu högre. Även där anser DIK att kraven på "särskilda skäl" inte får vara för högt ställda.

DIK vill framhålla att bedömningarna kommer bli svåra att göra och att det därför är viktigt att de "särskilda skäl" som föreslås krävas för att man inte ska behöva ta hänsyn till arbetsmarknadens behov, inte får vara för högt ställda. Bedömningarna måste i första hand utgå från individen och dennes framtida ställning på arbetsmarknaden.

Mot denna bakgrund är det viktigt att utredningens förslag i avsnitt 7.2.2 blir verklighet, det vill säga att omställningsorganisationerna ges tillfälle att lämna ett yttrande till CSN om hur den sökta utbildningen kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov och att CSN vid sin prövning av ärendet ska lägga särskild vikt vid ett sådant yttrande.

6.2 Studiernas omfattning – omställningsstudiestöd ska kunna lämnas för studier på hel- eller deltid

DIK tillstyrker förslaget att omställningsstudiestöd ska lämnas för heltidsstudier och deltidsstudier som omfattar minst 20, 40, 50, 60 eller 75 procent av heltid.

För att studiestödet ska kunna användas parallellt med yrkeslivet är det avgörande att det finns stor flexibilitet när det gäller omfattningen av studierna.

6.4.1 Omställningsstudiestödets storlek ska beräknas med utgångspunkt i stödtagarens årliga inkomst i beslut om sjukpenninggrundande inkomst (SGI)

DIK tillstyrker förslagen att omställningsstudiestöd ska kompensera för inkomstbortfall och att detta ska beräknas utifrån den sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och årliga inkomst som Försäkringskassan beslutar.

DIK vill dock framhålla att det för egenföretagare och kombinatörer är svårare att förutse SGI vilket skapar en osäkerhet för individen. I nuläget tittar Försäkringskassan på de tre senaste årens beslut om slutgiltig skatt vilket är en process med många moment och dålig förutsebarhet.

DIK:s utgångspunkt är att systemet i större utsträckning ska vara neutralt i förhållande till om inkomsterna kommer från F- eller A-skatt och även oberoende av bolagsform. Alla typer av inkomster som härrör från aktivt arbete bör vara sjukpenninggrundande, annars riskerar man en situation där människor drar sig för att driva bolag eller att kombinera företag och anställning. SGI ska ligga till grund för en inkomstbortfallsförsäkring och bör därför i största möjliga mån vara

framåtblickande. En möjlig lösning för företagare är att det finns en tydlig grund-SGI som framgår av den senaste deklARATIONEN och därmed är tillbakablickande, det som kallas för historisk SGI. Den kan vara på årsbasis eller ett genomsnitt över de senaste två eller tre åren. Eftersom det kan hända mycket och inkomsterna från ett företagande kan öka snabbt bör SGI:n fortsatt kunna vara framåtblickande, men med en alternativ historisk SGI har man en trygg grundplåt och en förutsebar lägsta nivå, som även gäller under perioden då nivån på en framåtblickande SGI utreds av Försäkringskassan. Denna period, som av Försäkringskassan uppskattas till 36 dagar, bör också förkortas.

6.4.3 Omställningsstudiebidrag ska ersätta 80 procent av ett inkomstbortfall och anpassas till omfattningen av studier och förvärvsarbete

DIK tillstyrker förslaget att en studerande som har ett förvärvsarbete under studietiden måste avstå från arbete under samma tid och i samma omfattning som studier med omställningsstudiestöd bedrivs. Till en sådan studerande ska omställningsstudiestöd därför få lämnas i sådan omfattning att omställningsstudiestödet och omfattningen av förvärvsarbetet tillsammans uppgår till högst heltid.

DIK anser att det är bra att stödet bara ges för den tid man inte arbetar. Dels för att det inte bör täcka mer än inkomstbortfallet, dels för att ett sådant system bättre bidrar till studiestödets syfte genom att personen kan fokusera på studierna.

DIK tillstyrker också förslaget att omställningsstudiebidrag ska lämnas med ett belopp som för varje vecka motsvarar den studerandes inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och med den omfattning stöd ska lämnas med, och därefter dividerad med 52. Den högsta bidragsnivån vid helt stöd blir därmed 4 721 kronor per vecka, vilket motsvarar 20 458 kronor per månad under 2021. Därutöver kommer den som omfattas av parternas nya avtal också att kunna ta del av ett kompletterande kollektivavtalat studiestöd genom sin omställningsorganisation.

6.4.4 Omställningsstudielån ska kunna lämnas för att begränsa ett inkomstbortfall vid studier

DIK tillstyrker förslaget om att omställningsstudielån ska få lämnas för sådan vecka för vilken det lämnas omställningsstudiebidrag enligt de nivåer som föreslås i utredningen. DIK välkomnar möjligheten till ett frivilligt och förmånligt studielån för den som behöver täcka upp en större del av sitt inkomstbortfall.

7.2.2 Yttrande från en omställningsorganisation

DIK tillstyrker förslaget att CSN ska ge en omställningsorganisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov, i de fall den studerande är anknuten till en omställningsorganisation. Samt att CSN ska lägga särskild vikt vid ett yttrande som en registrerad eller offentlig omställningsorganisation har lämnat.

8.3 Fördelning av medel till studerande med arbetslivserfarenhet från privat respektive offentlig sektor

DIK tillstyrker förslaget att avsatta medel ska fördelas i två potter vars storlek ska avspegla andelen förvärvsarbetande i offentlig respektive privat sektor.

Som utredningen konstaterar varierar deltagande i vidareutbildning och kompetensutveckling mellan offentlig och privat sektor, vilket också DIK kunnat se i egna undersökningar³. DIK ställer sig därför bakom förslaget att förvärvsarbetande i de olika sektorerna ges samma möjlighet att ta del av omställningsstudiestödet genom att det delas upp i två potter.

8.4 Omställningsstudiestöd kan lämnas i två skilda ansökningsomgångar

DIK tillstyrker förslaget att omställningsstudiestöd ska beviljas i två skilda ansökningsomgångar per kalenderår (ansökningar som avser studier som påbörjas under det första kalenderhalvåret ska få lämnas in tidigast den 1 oktober året innan det år studierna börjar. Ansökningar som avser studier som påbörjas under det andra kalenderhalvåret ska få lämnas in tidigast den 1 april samma år).

Även om fler ansökningsomgångar skulle innebära en ökad flexibilitet för den studerande delar DIK utredningens bedömning att två ansökningsomgångar är rimligt för att säkra förutsägbarheten.

11 Uppföljning och utvärdering av reformen

DIK tillstyrker förslaget att CSN ska få i uppdrag att redovisa relevant statistik och genomföra en fördjupad granskning av stödet och dess införande samt effekter på det reguljära studiestödssystemet. Samt att IFAU ska ges i uppdrag att följa och utvärdera satsningen och dess effekter, samt om reformen bidrar till att stärka individens ställning på arbetsmarknaden och hur tillträde till och efterfrågan på utbildning och validering har påverkats inom olika utbildningsformer. DIK tillstyrker också förslaget att parterna som står bakom principöverenskommelsen ska vara delaktiga i utvärdering och uppföljning av de ingående reformerna.

Anna Troberg
Förbundsordförande, DIK

Johanna Alm Dahlin
Utredare, DIK

³ DIK, [Kompetensutveckling och livslångt lärande](#), 2020